

Ярослав Собко,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Львівський науково-практичний центр ПТО НАПНУ
(м. Львів)

Sobko Ya.M.

Candidate of pedagogical science,
senior scientific worker
Lviv scientific and practical center
of vocational education NPAS of Ukraine
(Lviv)

УДК 371. 134: 63
ББК 74.58

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО РОБОТИ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ (ГІРСЬКОЇ) ШКОЛИ****SPECIALITY OF PREPARATION FUTURE TEACHERS
FOR WORK IN RURAL (MOUNTAIN) SCHOOL**

У статті проаналізовано особливості педагогічної діяльності вчителя сільської (гірської) школи, наведено основні критерії, які визначають рівні підготовленості студентів – майбутніх вчителів - до роботи в сільській (гірській) школі, якості, якими повинен володіти майбутній учитель, та фактори, що впливають на його професійну підготовку.

Ключові слова: учитель, вищий навчальний заклад, сільська (гірська) школа.

In the article the author analysis speciality of pedagogical activities of the teacher of rural (mountains) school, quote the main criterion of readily student, future teachers fo work in rural (mountains) school, qualities of future teachers and factors what influence for his professional preparation.

Key words: teacher, higher educational establishment, rural (mountains) school.

В статье проанализировано особенности педагогической деятельности учителя сельской (горной) школы, приведены основные критерии, которые определяют уровни готовности студентов, будущих учителей - к работе в сельской (горной) школе, качества, которыми должен владеть будущий учитель, и факторы, влияющие на его профессиональную подготовку.

Ключевые слова: учитель, высшее учебное заведение, сельская (горная) школа.

Постановка проблеми. З-посеред основних напрямів розбудови системи вітчизняної освіти постає проблема навчання та виховання дітей у сільській, особливо гірській, місцевості. Це зумовлено передусім особливим статусом сільської (гірської) школи в системі загальної середньої освіти. В багатьох гірських населених пунктах ці навчальні заклади виконують селоутворювальну функцію, є основним осередком культури, джерелом інтелектуального й творчого збагачення молоді. Масове закриття таких шкіл з малою чисельністю учнів, що, на превеликий жаль, має місце в сучасному суспільстві, призводить не лише до виродження села, а й загрожує руйнуванням національної свідомості, втратою автентичності нації, її традицій.

Посилення уваги до проблем сільської (гірської), переважно малочисельної, школи неодмінно актуалізує проблему її кадрового забезпечення. Особлива відповідальність за її розв'язання покладається на вищі педагогічні навчальні заклади. Проте, як показує практика вищої школи, підготовка педагога для такого типу навчальних закладів є вкрай слабкою ланкою їхньої освітньої діяльності. Процес професійного становлення сільського вчителя у ВНЗ не моделює структури його майбутньої діяльності. Відсутність спеціальних курсів, організаційно-методичного забезпечення, відповідної педагогічної практики визначає стихійний та епізодичний характер підготовки майбутнього педагога. Усе це призводить до небажання студентів пов'язувати своє професійне майбутнє із сільською (гірською) школою. Тому є нагальна потреба в удосконаленні системи підготовки кваліфікованих фахівців для сільських (гірських) шкіл, здатних реагувати на сучасні освітні трансформації, відгукуватися на соціально-економічні потреби села, перебувати в руслі основних тенденцій розвитку шкільної теорії та практики, творчо реалізовувати набуті професійні знання в умовах малочисельного різновікового колективу.

Аналіз актуальних досліджень. Концептуальні положення підготовки педагогічних кадрів для сільських (гірських) шкіл на різних етапах навчання та питання аналізу організації діяльності сільської (гірської) школи, невід'ємним складником якої є навчально-виховний процес та робота вчителя, присвячені праці О. Біди, В.Гетти,

О. Горбатюка, Н. Касярума, О. Коберника, Г. Левченка, Л. Присяжнюк, О. Савченко, С. Ткачука, М.Тименка, В. Хруща, І. Червінської, В. Яструбової та ін.

Не применшуючи цінності результатів досліджень названих вище науковців, змушені констатувати, що проблема методологічного та організаційно-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів для сільських (гірських) шкіл допоки не дістала належного висвітлення.

Тому **метою статті** є визначення умов, необхідних для науково-методичного і практичного забезпечення кваліфікованої підготовки вчителів для сільських (гірських) навчальних закладів за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Підготовка педагогічних працівників для сільської (гірської) школи проводиться в межах загальної підготовки вчителів. Переважно підготовка вчителів орієнтована на міські школи, які мають змогу ввести профілювання навчального процесу, працюють узгоджено із різноманітними позашкільними закладами. Навчальні програми ВНЗ не передбачають підготовки фахівців для сільських (гірських) шкіл, спрямовують діяльність учителя на роботу з класом великої наповненості. Тому до сільської (гірської) школи потрапляє вчитель, який спроможний урахувати її специфіку лише завдяки власному досвіду навчання в ній.

Вивчаючи проблеми підготовки вчителів до проведення занять у сільських (гірських) загальноосвітніх установах, ми виокремили дві групи особливостей майбутньої професійної діяльності такого вчителя. До першої групи входять особливості, які сприяють його успішній праці: сільськогосподарське оточення і близькість природи, що створює сприятливі умови для зв'язку навчання і виховання школярів з конкретними видами сільськогосподарського чи лісового господарства, виховання пошани до діяльності трудівників села, сприяє розумовому, фізичному, трудовому, естетичному вихованню в їх єдності, є дієвим засобом набуття природничо-наукових знань і формування наукового світогляду. Є широкі можливості проведення спостережень у природі, збагачення уроків і позакласних заходів конкретним матеріалом, залучення учнів до посиленої соціально корисної праці.

Другу групу становлять особливості, які ускладнюють професійну діяльність учителя: недостатній рівень фінансування сільських (гірських) шкіл, застаріла матеріально-технічна база, слабке забезпечення навчально-наочними посібниками, технікою, недостатня кількість аудіо- та відеотехніки, комп'ютерної техніки, застарілий бібліотечний фонд та ін.; недостатнє забезпечення сільських (гірських) шкіл кваліфікованими спеціалістами: можлива відсутність однієї чи кількох вікових груп учнів, навантаження сільських учителів часто більше встановленої норми; неможливість викладання навчальних предметів педагогами-фахівцями, необхідність вести уроки з 2-3 дисциплін, до викладання яких вони не готувалися у ВНЗ, що знижує якість викладання і збільшує кількість часу на підготовку до уроків; територіальна роздробленість населених пунктів: багато учнів, а також учителів проживають достатньо далеко від місця навчальних занять, що відбивається на своєчасності відвідування та проведення навчальних та позакласних занять і на роботі із забезпечення єдності вимог до учнів з боку школи; віддаленість і відірваність більшості сільських (гірських) шкіл від науково-методичних центрів і від місця діяльності інших учительських колективів дуже ускладнює їх роботу з упровадження в практичну діяльність нових досягнень педагогічної науки і передового досвіду працівників освіти, ускладнює процес самоосвіти вчителів; відсутність позашкільних установ ставить гірську школу в положення єдиного центру виховної роботи з учнями, вся позанавчальна діяльність проводиться за керівництва і силами самих учителів, а це потребує пошуку нових форм позакласної і позашкільної організаційної роботи; невелика наповнюваність класів представляє певні труднощі в діяльності вчителів сільських (гірських) шкіл; дуже складно впроваджувати нововведення, які характерні для міських шкіл (варіативність освіти, профільні класи, класи з поглибленим вивченням окремих предметів та ін.).

Окрім того, особливості праці та діяльності вчителя сільської школи визначаються своєрідністю суспільних відносин на селі, укладу життя і виробничої діяльності сільського (гірського) населення. На селі діяльність учителя протікає за умов підвищеного соціального контролю. Його дії і вчинки, слова і емоційні реакції в силу відкритості характеру суспільних відносин зазвичай стають відомі всім. Сільська (гірська) школа має більш вагомий суспільний статус у соціумі, аніж міська. Вона – носій культури, освіченості, інтелігентності [1].

Відсутність у соціальній інфраструктурі села інших освітніх установ призводить до необхідності посилення підготовки майбутніх учителів сільських (гірських) шкіл, до проведення диференційованого навчання. Нечисленність класів поступово призводить до індивідуалізації навчання, що своєю чергою також змушує вести пошук можливостей її здійснення, оскільки індивідуальний підхід у навчанні реалізувати важче. Ще однією специфічною рисою життя на селі є те, що і вчитель, і учні обмежені в ресурсах вільного часу, що також ускладнює організацію масових і групових форм позаурочної роботи, які мають не тільки виховне й освітнє, але й соціально-культурне значення. З огляду на це вчитель повинен бути підготовлений до проведення позакласної роботи: організації гуртків технічної творчості, вечорів, ігрових форм занять, використання сучасних інформаційних технологій для отримання різної наукової інформації тощо.

Вивчення передового педагогічного досвіду, що природно здійснюється в міських школах шляхом методичних семінарів, відкритих уроків, поширення педагогічної інформації, знайомства з новою літературою, постійного професійного спілкування вчителів одного фаху, вимагає від учителів сільських (гірських) значно більших затрат часу, сил та економічних ресурсів [2].

Ураховуючи сказане вище, розглянемо основні критерії, які визначають рівні підготовленості студентів – майбутніх учителів - до роботи в сільській (гірській) школі. Це: знання про особливості освітньо-виховного процесу в сільській (гірській) школі; уміння враховувати особливості роботи малочисельної та малокомплектної школи у своїй професійній діяльності; знання особливостей діяльності під час навчання кількох предметів, уміння пов'язувати навчальний матеріал з природним і сільськогосподарським оточенням; знання про особливості соціалізації за умов сільського (гірського) способу життя тощо [4].

Указані критерії зумовлюють якості, якими повинен володіти майбутній учитель сільської (гірської) школи: висока науково-теоретична і методична підготовка; досконале знання свого предмета і суміжних дисциплін; здатність проектувати і реалізовувати різні способи комунікативної взаємодії; схильність до проектної діяльності в навчальній сфері; уміння планувати і здійснювати педагогічний експеримент; розвиненість організаторських здібностей і лідерських якостей; достатня психологічна підготовка; наявність аналітико-рефлексійних якостей [3].

Тому для організації успішної професійної підготовки вчителя для сільських (гірських) шкіл необхідно впроваджувати до навчального процесу ВНЗ експериментальні програми з багатьох курсів, в основі яких лежить інтеграція природничих, гуманітарних та професійних знань; підготовка вчителів за кількома педагогічними спеціальностями, здобуття нової спеціальності, яка відповідає реаліям працевлаштування у сільській (гірській) школі в інституті післядипломної освіти або шляхом екстернату у ВНЗ за пільговими умовами; тісний зв'язок навчання з аграрним виробництвом; спрямованість виховного потенціалу на розвиток особистості сільського (гірського) школяра тощо.

Висновки. Отже, для організації ефективної підготовки педагогічних кадрів для сільських (гірських) регіонів необхідно, по-перше, розробити педагогічну модель професійної підготовки вчителя сільської (гірської) школи, яка визначає один з оптимальних варіантів розв'язання проблеми забезпечення якості цілеспрямованої підготовки вчителів для сільських (гірських) шкіл.

По-друге, визначити педагогічні умови ефективної підготовки майбутнього вчителя сільської (гірської) школи на сучасному етапі розвитку суспільства.

По-третє, розробити комплекс програмно-методичного та інформаційного забезпечення, який включає програму, методичні розробки занять, педагогічну практику в сільському (гірському) регіонах, методичні рекомендації з виконання дипломних робіт та ін., які сприяють удосконаленню підготовки майбутніх учителів до навчальної діяльності в сільських (гірських) школах. Подальшого дослідження потребують питання фахової та методичної підготовки майбутніх учителів до роботи в гірській школі, формування психологічної готовності до адаптації в складних умовах життя, праці і господарювання в гірській (сільській) місцевості.

1. Бабанський Ю.К. Педагогічна наука і творчість вчителя / Ю. К. Бабанський. -- К.: Радянська педагогіка, 1987. – № 2. - С. 35 - 46.
2. Касярум Н. В. Теоретико-методологічні засади організації навчально-виховного процесу у сільській малокомплектній школі / Н.В.Касярум, В.М. Король, А.І.Кузьмінський, Л.І. Прокопенко. – Черкаси: вид-во ЧНУ, 2005. – 176 с.
3. Лында А.С. Требования к учителю трудового обучения / А.С.Лында // Школа и производство.– 1964. –№1. – С. 66-69.
4. Терещук А. Становлення та розвиток теорії і практики політехнічної освіти: до проблем сільської школи / А.Терещук // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 3. – С. 10-13.